

Yaşar YEŞİLYURT

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof.

Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun-TÜRKİYE
Samsun University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Samsun-TURKIYE

ORCID: 0000-0002-9094-1538

yasar.yesilyurt@samsun.edu.tr

Dijital Modern Dünyada Bedenselliğin Sonu: Bedensizleşme

Öz

Bu çalışma, dijitalleşmenin artan etkisiyle ortaya çıkan bedensizleşme olgusunu ele alarak, bedenın mekândan bağımsız hale gelmesi ve fiziksel varlığın önemini azalmasını kapsamlı bir biçimde tartışmaktadır. Dijital çağın sunduğu olanaklar, bireylerin kimlik ve varoluş algılarını dönüşüme uğrattırken, fiziksel bedenın sanal alanlarda temsil edilen bir varlık olarak giderek daha fazla ikincil plana itildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" kavramı üzerinden şekillenen dijital çağ, her şeyin hızlı değişimlere tabi olduğu, formların kolayca esneyebildiği ve bireysel tercihlerin toplumsal normlarla çakıştığı bir dönemi ifade eder. Bedensizleşme süreci, bu akışkan ve esnek yapının bir uzantısı olarak, bireylerin beden algısının toplumsal kodlar ve bireysel tercihlerle yeniden tanımlandığı bir dönüşümü ifade eder. Bedensizleşme, artık fiziksel bedenın yerine çevrimiçi kimliklerin ve sanal temsillerin geçtiği bir dünyanın parçası haline gelirken, bireylerin kendilerini mekâna bağlı kalmadan ifade etmelerine imkân tanımaktadır. Bu çalışma, aynı zamanda bedensizleşmeyi transhümanizm bağlamında ele alarak, bedenın mekândan ve fiziksel gerçeklikten kopuş sürecini analiz etmektedir. Transhümanist düşünce, dijitalleşmenin etkisiyle fiziksel bedenın sınırlarının ötesine geçme arzusunı desteklerken, bedenın gerçeklikten soyutlanmasını modernitenin temel ilkeleriyle de ilişkilendirmektedir. Dijital dünyanın sunduğu sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve diğer dijital platformlar, bireylerin fiziksel mekân bağımlılığını azaltarak sanal kimliklerini ön plana çıkarır. Bu gelişmeler, bireyin fiziksel varlığı üzerinde özgünlük kaybına yol açarken, dijital kimliklerin ön plana çıkmasıyla mahremiyet, gözetim ve kimlik gibi konular yeni etik tartışmaları gündeme getirmektedir. Özellikle sanal gerçeklik teknolojilerinin gelişimi, fiziksel ve dijital dünya arasındaki sınırları bulanıklaştırmakta ve bedenın algısında köklü değişikliklere yol açmaktadır. Dijitalleşme sürecinde bedenın önem kaybetmesi, yalnızca bir teknolojik dönüşüm olarak değil, aynı zamanda modernitenin birey üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bedensizleşmenin getirdiği bu yenedünyada, bedenın varoluşsal anlamı sorgulanmakta ve fiziksel bedenın yerini dijital temsillerin aldığı bir süreç gözlemlenmektedir. Çalışma, bedensizleşme sürecini yalnızca dijital teknolojilerin etkisiyle ortaya çıkan değişim olarak değil, esasen modernitenin sunduğu dünya tasavvurunun bireyin fiziksel gerçekliğine yönelik algısında köklü bir dönüşüme yol açması olarak değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Beden, Transhümanizm, Dijitalleşme, Bedensizleşme.

The End of Corporeality in the Digital Modern World: Disembodiment

Abstract

This study comprehensively discusses the phenomenon of disembodiment which has emerged with the increasing impact of digitalization, and the body's becoming independent from space and the decline in the importance of physical presence. While the opportunities offered by the digital age have transformed individuals' perceptions of identity and existence, it shows that the physical body has increasingly become secondary as an entity represented in virtual spaces. In this context, the digital age, shaped by Zygmunt Bauman's concept of "liquid modernity", represents a period in which everything is subject to rapid change, forms can be easily stretched, and individual preferences conflict with social norms. The process of disembodiment, as an extension of this fluid and flexible structure, refers to a transformation in which individuals' body perception is redefined by social codes and individual preferences. Disembodiment now becomes part of a world where online identities and virtual representations have replaced the physical body, allowing individuals to express themselves without being bound by space. This study also analyzes the process of the body's separation from space and physical reality by addressing disembodiment in the context of transhumanism. Transhumanist thought supports the desire to go beyond the boundaries of the physical body under the influence of digitalization, while also associating the body's isolation from reality with the

fundamental principles of modernity. Virtual reality, augmented reality and other digital platforms offered by the digital world reduce individuals' dependence on physical space and bring their virtual identities to the forefront. While these developments lead to a loss of authenticity over the individual's physical existence, issues such as privacy, surveillance and identity come to the fore with the prominence of digital identities. The development of virtual reality technologies in particular blurs the boundaries between the physical and digital worlds and leads to radical changes in the perception of the body. The loss of importance of the body in the process of digitalization is evaluated not only as a technological transformation, but also as a reflection of the impact of modernity on the individual. In this new world brought about by disembodiment, the existential meaning of the body is questioned, and a process is observed in which digital representations replace the physical body. The study evaluates the process of disembodiment not only as a change that occurs under the influence of digital technologies, but also as a radical transformation in the individual's perception of his physical reality, caused by the worldview offered by modernity.

Keywords: Modernity, Body, Transhumanism, Digitalization, Disembodiment.

Giriş

Dijital çağın hızla gelişen teknolojisi, insan yaşamını önemli ölçüde değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu değişimlerden biri de bedenin rolü ve önemidir. Geleneksel toplumlarda beden, kişinin varlığının ve mekânla olan sıkı bağının temelini oluşturur. Ancak dijital çağda, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bedenin önemi ve değeri azalmaktadır. Artık insanlar, dijital platformlar aracılığıyla iletişim kurmakta, iş yapmakta ve etkileşimde bulunmaktadır. Bu durum bedenin mekândan bağımsız bir şekilde işlev görmesine olanak tanır. Teknolojinin gelişimi, insanların kendilerini dijital platformlarda ifade etmelerini sağlayan birçok yeni imkân sunmaktadır. Sosyal medya platformları, insanların sanal kimliklerini oluşturmasına ve yönetmesine olanak tanırken, bu platformlarda yapılan etkileşimler, fiziksel bedenin gerçekliğinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Turkle, 2011, s. 75). Dijital modern dünyada bedenin kaybı ya da bedensizleşme, teknolojik gelişmelerin ve dijitalleşmenin artan etkisi sonucu insan bedenlerinin öneminin azalması ve fiziksel varlıktan bağımsızlaşma sürecine işaret eder. Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" kavramıyla bağlantılı olarak, her şeyin akıcı ve formsuz hâle geldiği bir dönemde, bedenin de kolayca değiştirilebilir olduğu görülmektedir (Bauman, 2018, s. 120). Bu süreç, bedenin sadece bireysel tercihlerle bağlantılı değil, aynı zamanda toplumsal olarak belirlenen kültürel kodlarla tanımlandığı bir bağlamda ele alınmalıdır. Online alışveriş, uzaktan çalışma imkânları ve dijital iletişim araçları, insanların fiziksel mekâna bağımlı olmaksızın birçok aktiviteyi gerçekleştirmesini sağlamaktadır (Haraway, 2006, s. 45). Artık insanlar, dünyanın herhangi bir yerinden diğer insanlarla iletişim kurabilir, iş birliği yapabilir ve bilgi alışverişi yapabilirler (Turkle, 2011, s. 112). Bu da insanların mekândan bağımsız bir yaşam tarzı benimsemesine ve fiziksel bedenin öneminin azalmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma, dijitalleşme ve teknolojinin insan bedeni üzerindeki etkilerini kavramsal bir çerçevede ele alarak bedensizleşme olgusunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin bireylerin kimlik, varlık ve mekân algılarında nasıl bir dönüşüme yol açtığı ve bedensizleşme sürecinin toplumsal anlamı analiz edilecektir. Çalışmanın temel sorunsalı, dijital platformlar ve teknolojik gelişmelerin, bireylerin fiziksel bedene duyduğu ihtiyacı nasıl azalttığı ve bu dönüşümün bireysel ve toplumsal kimlikleri nasıl etkilediğidir. Yöntem olarak, dijitalleşmenin toplumsal etkileri, sosyolojik ve felsefi kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde incelenecektir. Çalışmanın kapsamı dijitalleşmenin beden algısına olan etkileriyle sınırlı olup biyolojik veya nörobilimsel değerlendirmeler dışarıda bırakılmıştır. Bu kapsamda, sosyal medya ve dijital platformlarda oluşturulan sanal kimliklerin, bireylerin mekândan bağımsız yaşam tarzlarını benimsemesiyle beden algısındaki değişimler tartışılacaktır. Çalışmamız, dijitalleşmenin beden üzerindeki etkilerine ilişkin teorik açıklamalara derinlemesine girmeden, beden ve dijitalleşme süreci ilişkisini ve bu sürecin doğurduğu yeni toplumsal değerleri anlamaya odaklanmaktadır.

Dijital modern dünyada bedenin kaybı ve bedensizleşme olgusu, teknolojinin hızlı ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan karmaşık bir fenomendir. Bu durum, iletişim biçimlerinden sosyal ilişkilere kadar birçok alanda derin etkilere sahiptir. Bedensizleşme eğilimi, insanların hem

fiziksel hem de psikolojik olarak farklı bir varoluş biçimi deneyimlemesine neden olmaktadır. Ancak, bu değişimlerin toplumsal ve bireysel sonuçları henüz tam olarak anlaşılammıştır. Bu nedenle, gelecekte daha fazla araştırma yapılması ve bu fenomenin etkilerinin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

İnsan bedeninin dijital bir veri bankasına indirgenmesi, bedeni fiziksel sınırlarından kopararak tamamen bir ağ varlığına dönüştürür. İnsanın, bir beden olarak varlığı son bulsa bile, zihinsel varlığıyla hayatına devam etmesi mümkün olabilir. Ancak bu öngörü, bildiğimiz anlamda insanın sonunu ifade etmektedir. Kaldı ki posthuman, insanın yeni bir forma bürünmesi demektir. Ancak bir zihin varlığı olarak posthumanın tarihte beden olarak değil de zihin olarak var olması istenilen bir şey midir? Buna yönelik eleştiriler ciddidir. Fukuyama, insanın geleceği ile ilgili olarak posthümana yönelik şu uyarıda bulunur: "Günümüz biyoteknolojisinin yarattığı en önemli tehdit, insan doğasını değiştirebilme ve böylelikle bizi posthüman bir tarihsel döneme taşıyabilme olanağının mevcudiyetidir" (Fukuyama, 2003, s. 8). Bu ciddi uyarı, önemli tartışmaları açmılabilmek açısından oldukça önemlidir. Biyoteknoloji, genetik mühendislik ve nöroteknoloji gibi alanlardaki gelişmeler, insan doğasını radikal bir şekilde değiştirebilir ve bu değişiklikler, insanın tanımını yeniden yazabilir. Transhümanizm, insanın teknolojik müdahaleler yoluyla geliştirilmesini ve fiziksel, zihinsel sınırlarının ötesine geçilmesini savunurken, bu müdahalelerin insan doğası üzerindeki derin etkileri, posthümanizmin öngördüğü dönüşümle birleştiğinde, insanın fiziksel varlığı konusunda ciddi sorular doğurur (Habermas, 2003).

Bedeni teknik bir mesele olarak görüp salt bir dijital varoluşa indirgediğimizde, bedensizleşen ve bedensiz hâle geldikçe teknik bir araca dönüşen insansız ve toplumsuz bir dünya tasarımı insan varlığının bu teknik dönüşümün cehenneminde yanıp yok olmasına yol açacaktır. İnsan bedeninin makinalaşmasından ziyade insanın bedensizleşmesi olgusu, ruh ve bedenle birlikte kopmuş olan varlık tasavvurunda insan olarak bir bedene sahipliğimizin yitimi anlamına gelir. Bu durum, her türden etik tartışmalarda bir set görevi gören bedenün korunaklı yapısını yok ederek ontolojik bağın tamamen ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Böylece, insanın dijital bir varlık olarak devam etmesi, sadece bedensel bütünlüğümüzü değil, aynı zamanda ahlaki ve varoluşsal temellerimizi de tehdit eden derin bir dönüşüm olacaktır. Makalemizin ana yapısı, kuramsal açıklamalara derinlemesine girmeden, beden ve dijitalleşme ilişkisinin ortaya çıkardığı değerleri anlamaya odaklanmaktadır. Bu süreçte, bedenle ilgili ortaya çıkan düşünsel izlek de göz ardı edilmeden bir tartışma hedeflenmektedir.

Modernitenin Beden Tahayyülü

Beden kavramı, tarih boyunca farklı kültürlerde ve dillerde çeşitli anlamlar kazanarak hem felsefi düşünceyi hem de toplumsal yapıları şekillendirmiştir. Arapça "beden" kelimesi, temel olarak "gövde, vücut" anlamına gelmekle birlikte, daha geniş bir semantik alana da sahiptir. Arapça kökeninde "badana" (semiz hayvan), "mubdin" (bedenli) ve "tebdin" (bedenleşme) gibi kelimelerle canlılık, güç ve somutlukla ilişkilendirilirken, "cism" kelimesi de sıklıkla beden anlamına yakın kullanılır. Ancak "cism" kelimesi daha çok madde, cisim anlamını içerirken, "beden" kelimesi daha çok canlılığın vücudunu ifade eder. Bu ayrım, beden kavramının canlılık ve insanlıkla daha yakın bir bağı olduğunu gösterir. Hint-Avrupa dillerinde ise Latince "corpus", bütünlük ve organizasyon anlamlarına gelirken; Yunanca "soma", bedenün fiziksel varlığı ve ruhla ilişkisini öne çıkarır. İngilizcede "body" kelimesi de somutluk ve bütünlük anlamlarını taşır. Turner (2020) bedenle ilgili olarak Almancada "Körper" ve "Leib" olmak üzere ayrı iki kavramın olduğuna değinir. Biri objektif entrümental beden; diğeri ise subjektif yaşayan (canlı) beden. Bu kavramsallaştırma, bedenün sadece fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda deneyimlenen, hissedilen ve toplumsal anlamlar yüklenen bir yapı olduğunu vurgular. İnsan bedeni, bireylerin doğumlarından itibaren ilişki kurabilecekleri ilk varlık olarak tezahür eder ve bu beden, her kültürün kendine özgü değerler manzumesinin bir yansıması olarak toplumsal bir anlam kazanır.

Daha ilk günden itibaren, beden için belirli normlar ve değerler tanımlanır. Her kültür ve toplum, kendine özgü değerler manzumesine sahiptir; dolayısıyla, beden bu değerlerin somut bir ifadesi haline gelir. Toplumun her bir üyesine, bedenlerini nasıl idare edecekleri, algılayacakları, değerlendirecekleri ve gerektiğinde nasıl dönüştürecekleri her zaman doğrudan yahut dolaylı yollarla öğretilmiştir. Beden tarihsel süreç içerisinde, toplumun değerler ve normlarla örülü yapısının bir yansıması olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, bireyler doğumlarından itibaren toplumsal değerlerin ve normların bedene yansıyan ifadelerini içselleştirirler.

Modernlik öncesi dönemlerde beden, hem bir tanınma aracı hem de başkalarıyla iletişim kurmanın bir yolu olarak görülüyordu. Kolektif hafızanın bir parçası olan beden, ritüellere katılımın yanı sıra, bireylerin başkalarından ayrılmasını sağlayan temel bir zemin oluşturuyordu. Geleneksel ontolojide beden, evrenin düzenine dahil edilerek onunla bütünleştirilen mitolojik hikâyeler ve anlatılarla anlam kazanıyordu. Bu bakış açısına göre beden, kadim bir medeniyetin ontolojisini yansıtan bir yapı olarak değerlendiriliyordu. Dolayısıyla, toplumsal bağlam içerisinde beden önemli bir değer taşımaktadır (Çelik, 2022, s. 23). Beden, tarihin belli dönemlerinde yok sayılmış, aklın karşısında konumlandırılmış, günahın sembolü olmuş ve modernite ile beraber ise tüketim nesnesi ya da tahakküm aracı olmuştur. Beden, geçirdiği bu değişim ve dönüşüm süreciyle birlikte pek çok alanın da çalışma konusu olmuştur. Bugün beden üzerine yapılan çalışmalar, tıp, sosyoloji, antropoloji ve iletişim gibi birçok disiplinin ilgi alanına girmiştir. Modern düşüncede bedene dair en önemli kırılma, Descartes'in düalist yaklaşımıyla yaşanmıştır. Descartes, insanı ruh ve beden olmak üzere iki ayrı özden oluşmuş bir varlık olarak tanımlamış, ruhu aklın ve bilginin merkezi, bedeni ise yalnızca uzamsal bir nesne olarak ele almıştır (Descartes, 2013, s. 185-187). Bu ayrım, modernitenin beden anlayışını şekillendiren temel unsurlardan biri olmuş; akıl, Aydınlanma düşüncesiyle yüceltilirken, beden ikinci plana itilmiştir. Bu yaklaşım, bedensel deneyimlerin değersizleştirilmesine ve bireyin yalnızca zihinsel süreçlerle tanımlanmasına yol açmıştır.

Filozoflar genel olarak modernite ile birlikte, insanı, iki karşıt nitelik tarafından oluşturulmuş bir varlık olarak gören bir bakışı paylaşmaktadırlar: zihin ve beden, düşünce ve uzam, akıl ve tutku, psikoloji ve biyoloji. Varlığın bu çatallanması, tümünden kuşatılmış bir betimsel sahaya dair tarafsız bir ayrım değildir. İkili karşıtlık halinde düşünme, zorunlu olarak kutuplaştırılmış iki terimi hiyerarşiye tâbi tutar ve derecelendirir, bu yüzden bir tanesi ayrıcalıklı hâle gelirken bir diğeri de bastırılmış, tâbi kılınmış olur ve olumsuz karşıt haline gelir. İkili karşıt düşüncenin sorunu çift olanın baskınlığı değildir; daha ziyade onu sorunsal hâle getiren bir olandır, bir olan bağımsız ve özerk bir ötekiye izin vermez. İlk terimin özerk ya da sözde-özerk terim olarak işlemeyle birlikte bütün ötekilik aynılığın biçimini paylaşır (Grosz, 1994, s. 3). Aslında her dikotomileşme birer sekülerleşme ameliyesidir (Kaya, 2020, s. 19). Bu dikotomi, beden ve zihnin ayrı varlıklar olarak ele alınmasını sağlayan Kartezyen düalist yaklaşımın temelini oluşturur. Sekülerleşme de bu ayrımı pekiştirerek, beden maddi dünyaya ait, zihin ise manevi ve soyut bir varlık olarak değerlendirilmesini sağlar. Bu ayrım, modern düşünce sistemlerinde ve toplumsal yapıda derin etkiler bırakmış, beden ve zihin arasındaki bu bölünme çeşitli ideolojik ve kültürel pratiklerle yeniden üretilmiştir.

Bedenin Kartezyen düalist yaklaşımla bölünmesinin ortaya çıkardığı başarısızlık mevcut toplumsal yaşamımız içinde artık ciddiye alınmasını zorlaştırmıştır. Modernleşme sürecinde ruhun özerk bir alan haline gelmesi mümkün olmuşken, günümüzde beden yeniden keşfi ve özerkliğinden bahsedilmeye başlanmıştır. Sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerde beden akışkanlığı ve varoluşsal sınırlarına dönmesi giderek daha fazla tartışılan bir konu haline gelmiştir. Ruh ve beden bütünlüğü, beden ve ruh birbirine özgü oluşunu ve her türden kayıbu bütünlüğün kaybı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar. Bedenin ve ruhun bu birbirine bağlı yapısı, onları birbirinden ayrı, bağımsız varlıklar olarak ele almanın yetersizliğini ve bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ruhumuz duygu ve düşüncelerimiz nasıl bize özgü ve benzersiz ise bedenimiz de fiziksel dünyadaki en kişisel varlığımızdır. Bu bakımdan hem

ruh hem beden diye iki ayrı varlık alanından değil bir bütün olarak hususi ve benzersiz bir varlık alanından söz etmek gerekir. Benim bedenim benim ruhuma, ruhumda bedene özgü ondan çekip çıkarabileceğimiz bir şey olmayan bir özür. Bu haliyle, beden ve ruh arasındaki ayrılmaz bağ, insan varoluşunun temelini oluşturur. Ayrı ayrı ele alındığında, ruh ve beden eksik ve yetersiz kalır; ancak birlikte ele alındıklarında, insanın tam anlamıyla kendini ifade etmesine olanak tanır.

Aydınlanma dönemi modern pratikleri, “beden-üstü” rasyonel bir özne yaratarak ruh ve beden ayrışmasını toplumsal hâle getirmiştir. Erken dönem sosyolojisinde, beden, toplumun kültür öncesi izlerini taşıyan pasif bir nesne olarak kabul edilmiştir. Modern perspektifte ise akıl ve beden arasında belirgin bir ayırım yapılmıştır. Akıl, hakikati, kültürü, mutlaklığı, düzeni, rekabeti ve gücü temsil ederken; beden duygusallığı, irrasyonelliği, düzensizliği, zayıflığı ve pasifliği simgeler. Modernitenin yapısal temelleri, aklın yüceltilip bedenın aşağılandığı bir arka plana dayanmaktadır. Aydınlanma ile birlikte, akıl her şeyin merkezine yerleştirilmiş ve beden, diğer fiziksel nesnelere farksız bir obje haline gelmiştir (Çelik, 2022, s. 25). Beden ve ruhun münhasıran birbirinden özerk alanlar olması ve bu konuda Kartezyen düalist vurgu tam olarak sekülerist düşüncenin kaynaklarından birini oluşturur. Çünkü dinde hem teorik hem pratik düzlemde dini olan-olmayan, kamusal-özel ayrımlar olmadığı gibi ruh beden ayrımı da temelde yoktur. Hepsi bir bütünlük içinde cemedilmiştir. Bedene ilişkin tarihsel ve kültürel birikimin, moderniteyle birlikte yeni bir boyuta ve paradigmaya taşınması gerçekleşmiştir. Giddens, bu değişimi, bedeni özünden koparan ve çeşitli teknolojik müdahalelere açık hâle getiren köklü bir kırılma olarak tanımlar (Giddens 2000, s. 127). Bu değerlendirme, modern dönemde bedenın yeniden tanımlanması ve şekillendirilmesi sürecinin, beden-ruh bütünlüğünü nasıl bozduğunu ve bedeni teknolojik müdahalelere nasıl açık hâle getirdiğini göstermektedir. Teknoloji insanı nesneleştirir. Nesneleştirme saf özneliktir. Öznellik ise tanrılaşmadır. Bedene müdahale ruhu da nesneleştirir. Modernitenin kesinlik, ölçülebilirlik ideali insanı nesneleştirerek kutsallıktan arındırır ve dijital bir veriye indirger.

Zihin-beden problemi yalnızca epistemolojik ya da ontolojik bir mesele olarak ele alınmamalıdır. İnsan varlığının iki ayrı tözün taşıyıcısı olarak bölünmesi, bireyin kendi bedeni, eylemleri ve çevresiyle yabancılaşmasına neden olur. Bu ayırım, düşüncenin eylemlerden kopmasına yol açarken, eylemlerin her zaman sadece düşünceyle gerçekleştirilmediğini göz ardı etmeye de sebep olur. Kartezyen düalizm, duyuların yalnızca zihin için var olduğunu savunurken, zihnin bedenle bir bütün oluşturduğunu ve bedenın varlık için temel bir koşul olduğunu gözden kaçırmaktadır (Esenyel, 2016, s. 9). Bu durum, insanın kendi bedenini sadece bir nesne olarak görmesine, bedenine dair farkındalığının azalmasına ve bedensel deneyimlerinin değerini yitirmesine yol açmıştır. İnsan bedeni, insanın dünyanın içinde bulunduğunun göstergesidir, yoksa yeni yeni doğmakta olan bireyciliğin ortaya çıkardığı gibi bir kopuşun, bir farkın nedeni değildir. Kişi kendisini aşan toplumsal ve evrensel bir bütüne bağlıdır ve dünyanın bir özetidir (Breton, 2018, s. 27). Ancak modernite ile özgür birey ötekine bağlı olmayan izole bir varlık tasavvurunda aklın yüceltiği ve yüceltildiği bir biçim olarak temayüz eder. Descartes'ın düalizmi, bedenın evrenle olan bağlarını kopararak, onu bireyselliğin sahasına, yani diğerlerinden ayrılmış bir insanın dünyasına dönüştürür. Bu düşünce, bedenın bir “makine” modeli olarak görülmesine yol açar (Turner, 2020). Rönesans'ın sonlarına doğru, insan bedeni giderek çevresindeki dünyadan bağımsız bir varlık olarak değerlendirilmeye başlanır; artık dünyayı ve evreni bütünleştiren bir maddeden ziyade, egemenliğinin sınırlarını çizen bir bireyin somut varlığı olarak algılanır. Bu bakış açısına göre, eğer insan ruhu bedenden bağımsız bir varlık ise, bedeni ruhun bütünlüğünü bozmadan incelemek mümkün olacaktır; böylece bedenle doğrudan temas kurulabilir. Bu anlayış, modern tıbbın gelişiminin temel taşlarından biri olarak görülmüştür (Demir, 2018, s. 315). Bedenin kutsallığından arındırılması ve incelenebilir hâle gelmesi, modern tıbbın önünü açmış ve bu alanda birçok ilerlemeye zemin hazırlamıştır. Bu paradigma değişikliği, bedenın daha önce tabu olan yönlerinin incelenmesine ve tedavi edilmesine olanak tanımıştır.

Modern tıbbın gelişimi, bedenın sekülerleşmesiyle hız kazanmış ve tıbbın elde ettiği başarılar sayesinde bu yeni algı kök salmıştır. Bu algının ortaya çıkardığı dünya tasavvurunda beden giderek büyüünü yitirmiştir. Beden, bu büyü bozumu sonucunda, kendine has özellikleriyle bağımsız bir yapı olarak ele alınmış ve yalnızca kendi içsel güçleriyle işleyen bir organizma olarak görülmeye başlanmıştır. 17. yüzyılın sonlarından itibaren, yeni bir beden bilinci oluşmuş ve insanlar kendilerini “büyük ortak bedenın” bir parçası olarak görmekten giderek uzaklaşmıştır. Bu köklü değişim, zamanla sağlıklı ve uzun yaşam arzusunun yaygınlaşmasına yol açmış, bireylerin yeryüzündeki ömürlerini daha sağlıklı ve uzun tutabilmeleri için aktif bir rol üstlenebileceklerine olan inancı güçlendirmiştir (Demir, 2018, s. 316).

Beden, benlik ve kimlik, ancak kültürel bir hafıza sisteminde anlam kazanır. Bu nedenle, benliğimi bulduğum beden, sadece bana ait olan bir varlık değildir; daha geniş bir kültürel bağlamın içinde şekillenir ve anlamını orada bulur. Giddens’in dediği gibi “içinde yaşadığı dünyanın değer ve normlarından bağımsız bir beden yoktur.” Ona göre insanlar olarak bizler, bedensel varlıklarız- hepimizin bir bedeni var. Beden yalnızca bizim olan bir şey olmadığı gibi toplumun dışında var olan, yalnızca fiziksel bir şey de değildir. Bedenlerimiz, bizim toplumsal deneyimlerimizden olduğu kadar bizim ait olduğumuz grubun normları ve değerleri tarafından da derinlemesine etkilenirler (Giddens, 2000, s. 126). Bu etkileşimler, bedenın dünyayı algılayış biçimini şekillendirir ve onu anlamlandırmamızı sağlar. Dünyanın beden ile algılandığını savunan Smith de (2013, s. 44) dünyayı algılamamın bedenın dünyaya çoktan uyum sağlamış olması ile mümkün olduğunu, kişinin bedeni zaten dünyanın bir parçası olduğu için dünyadan etkilendiğini “Beden bizim için dünyayı açıklayandır.” biçiminde ifade eder. Beden kişiye özgü bir form gibi gözükse de bu form aynı zamanda toplumsalın icraat alanı olarak da toplumdan topluma çağdan çağa değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla modernlik tartışmalarında bedenın izini sürmek aynı zamanda toplumsal değişimin izini sürmek anlamına gelmektedir. Tarih boyunca beden Foucault’nun vurguladığı üzere belli normlar çerçevesinde denetlenen ve müdahale edilen bir alan olmuştur. Denilebilir ki beden hem zihinde inşa olunan bir sosyokültürel gerçeklik hem de teknik bir müdahale alanı olarak görülmüştür. Okumuş’a (2011, s. 47) göre: “Beden, insanın insan olarak görünme aracıdır. Bu manada insanı insan kılan, onun bedenidir. O nedenle toplumsal bir varlık olarak insan, bedenle toplum sahnesine çıkar”. Beden, sadece bireyin fiziksel varlığının ifadesi değil, aynı zamanda toplumsal kimliğinin ve varoluşunun da bir göstergesidir. Bedensel varlık, kişinin toplum içerisindeki rolünü ve statüsünü belirler. Bedenın toplumsal sahnedeki önemi hem bireysel hem de kolektif düzeyde kendini gösterir. Beden, toplumsal normların, değerlerin ve iktidar ilişkilerinin yansıdığı bir alan olarak, bireyin sosyal dünyadaki yerini ve konumunu şekillendirir. Foucault, çalışmalarında modern dönemdeki iktidar, özne ve beden arasındaki ilişkilere değinerek bedene politik bağlamda anlam yükler. Foucault’a göre iktidar ilişkilerinin özne üzerindeki eylemleri bedenın üzerinde tahakküm kurulması manasına gelir. Beden iktidar için politiktir ve nesneleştirilerek kesiksizleştirilmiştir (Erdoğan, 2013, Foucault, 2003). Michel Foucault’nun biyopolitikası, aslında henüz tam olarak şekillenmemiş olan siborg politikasının sezgisel bir öncüsü niteliğindedir (Haraway, 2006, s. 4).

Modernleşme sürecinde ruhun özerk bir alan haline gelmesi mümkün olmuşken, günümüzde bedenın yeniden keşfi ve özerkliğinden bahsedilmeye başlanmıştır. Sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerde bedenın akışkanlığı ve varoluşsal sınırlarına dönüşü giderek daha fazla tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bu dönüşüm, bedenın bir performans alanı olarak yeniden şekillendirilmesi anlamına gelir. Artık beden, yalnızca biyolojik ve fizyolojik bir varlık olarak değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve değerler doğrultusunda yeniden biçimlendirilen bir alan olarak görülmektedir. Modernitenin belki de sabit tek normu, yerleşik bir norma ya da omurgalaşmış bir değer yargısına sahip olmamasıdır. Her şey ve herkes sürekli ve düzensizce değişen koşullara evrilebilir bir akışkanlık içindedir (Demir, 2022, s. 16). Moderniteyle birlikte beden, toplumsal ve kültürel normların kuşatmasından sıyrılarak yeniden keşfedilmiş ve bu

süreçte radikal bir dönüşüm yaşamıştır. Sekülerleşmenin etkisiyle, estetik ve sağlık alanlarındaki gelişmeler bedenın teşhirini ve sergilenmesini toplumsal olarak kabul gören, hatta teşvik edilen bir duruma dönüştürmüştür.

Sonuç olarak, bedenın modern dünyada yeniden tanımlanması ve algılanması, toplumsal ve bireysel kimliklerin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bedenın sekülerleşmesi ve biyomedikal alandaki ilerlemeler, onun sadece fizyolojik bir varlık değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir olgu olarak da yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu değişim, modernite ile bedene yönelik algıların ve uygulamaların radikal bir şekilde dönüşümünü yansıtmaktadır.

Dijitalleşme, Transhümanizm ve Bedenselliğin Sonu: Bedensizleşme

Fiziksel ve dijital dünyaların giderek iç içe geçtiği ve tamamen dijital bir geleceğe doğru ilerlediğimiz bir çağda, bedenlerimizin ne kadar fiziksel kalabileceği sorusu oldukça önemlidir. Dijitalleşme, bedenın fiziksel varlığı ve algısı üzerinde köklü değişimlere yol açarak, bedensizleşme sürecini başlatmıştır. Bedensizleşme, dijital dünyada var olma ve etkileşim kurma biçimlerimizi yeniden tanımlayan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu süreç, bedenın fiziksel mekânlardan bağımsız olarak dijital ortamda temsil edilmesini ve deneyimlenmesini ifade eder. İnsanın bedenle olan ilişkisi, dijitalleşme, dataizm ve akışkan toplum gibi modern kavramlarla birlikte karmaşık bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu kavramlar, insan bedenının deneyimlenmesi, algılanması ve temsil edilmesi üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Geleneksel beden algısının yanı sıra, dijitalleşme ve dataizm gibi yeni paradigmanın ortaya çıkmasıyla birlikte, beden artık sadece fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda dijital bir varlık olarak da ele alınmaktadır.

Dijitalleşme, teknolojik ilerlemelerle birlikte modern toplumları derinlemesine dönüştüren bir süreçtir. Dijitalleşmiş toplum, fiziksel varlığın ve mekânın önemini azaldığı, dijital kimliklerin ve etkileşimlerin ön plana çıktığı bir yapı arz etmektedir. Bedensizleşme kavramı, bireylerin fiziksel bedenlerinden bağımsız olarak dijital dünyada varlıklarını sürdürebilmelerini ifade eder. Örneğin, Second Life gibi sanal dünyalar, kullanıcıların dijital avatarlar aracılığıyla kendilerini ifade etmelerine olanak tanır. Sanal avatarlarımız, dijital evrende bizi temsil etmektedir. Super Mario'nun pikseli karakterlerinden hipergerçekçi sanal insanlara geçiş yaşanmıştır. Meta'nın Codec Avatars projesi, fotogerçekçi avatarlar yaratmayı amaçlamakta ve Mark Zuckerberg, avatarların kişisel tercihlere göre tasarlanabileceğini belirtmektedir. Bu durum, idealize edilmiş dijital benliklerin yaratılması tartışmasını başlatmıştır (Topuz, 2022, s. 183). Bu, bireylerin dijital dünyada kendilerini yeniden inşa etmelerine olanak tanırken, aynı zamanda kimliklerin giderek sanallaşması ve gerçek dünya ile sanal dünya arasındaki sınırların bulanıklaşması gibi yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu sürecin toplumsal ve bireysel kimlikler üzerindeki etkileri, dijitalleşme çağında kimlik inşasının dinamiklerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Sosyal medya platformları, bireylerin sanal kimlikler oluşturarak kendilerini ifade etmelerine olanak tanır. Bu, fiziksel mekândan bağımsız olarak etkileşim kurma imkânı sunar ve bedensel varoluşun önemini azaltır.

Dijitalleşen dünyada bedenın en belirgin niteliği esnekliğidir. Bauman'ın (2001, s. 155-156) belirttiği gibi, dijital çağın dinamikleri, sabit ve değişmez yapıları reddeder ve sürekli değişim ve esneklik gerektirir. Bu sürekli değişim ve esneklik, bireylerin dijital dünyada var olma ve bu dünyaya uyum sağlama kapasitelerini belirler. Adaptasyon yeteneği, dijital dünyada hayatta kalmanın ve etkili olmanın anahtarıdır; dolayısıyla, bedenın ve kimliğin sürekli dönüşüm halinde olması zorunludur. Gerçek kimlikler sabit ve değişime dirençli yapıdadır; kolayca değiştirilip yenilenemezler. Ancak, istenilen esneklikle sürekli yeniden oluşturulabilen kurgusal kimlikler, Bauman'ın "biyolojik çözümlülük" kavramıyla ilişkilendirilen dijital bedenle örtüşür. Bu dijital beden, artık sahibinin kontrolüne bırakılmış bir özel mülkiyet haline gelmiştir (Demir, 2016, s. 519). Dijital dünyada kimlikler, esneklik ve değiştirilebilirlik üzerinden yeniden inşa edilirken, bireylerin kendilerini ifade etme biçimleri de dönüşüme uğramaktadır.

Giddens (1991, s. 70), modern kimliklerin sürekli olarak yeniden oluşturulduğunu ve bireylerin kimliklerini performatif bir şekilde yaşadığını belirtir. Dijitalleşme, bu performatif kimliklerin oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Bauman (2018), modern toplumun akışkan ve sürekli değişen doğasının, kimliklerin de esnek ve geçici hâle gelmesine neden olduğunu belirtir. Dijital dünyada, kimlikler artık sabit ve fiziksel bedene bağlı olmaktan ziyade, dijital platformlarda yeniden şekillenen ve sürekli güncellenen yapılar haline gelmiştir. Turkle (2011), sanal dünyalarda bireylerin farklı kimlikler deneme ve kendi kişiliklerinin farklı yönlerini keşfetme imkânına sahip olduklarını vurgular. Turkle, bu durumun bireylerin kendilik algılarını genişlettiğini ve kimliklerini daha zengin bir şekilde deneyimlemelerine olanak tanıdığını savunur. Haraway (2006), siber uzamda bedenin ve kimliğin nasıl yeniden tanımlandığını tartışır. Ona göre, dijitalleşme, bireylerin beden algılarını dönüştürmekte ve bedenin sınırlarını aşan yeni kimliklerin oluşmasına yol açmaktadır. Fiziksel bedenin önemsizleşmesi, beden algısında bir kopuşa neden olmakta ve bireylerin bedenleriyle olan ilişkilerini yeniden tanımlamalarına yol açmaktadır. Hayles (1999, s. 27), dijitalleşmenin beden ve zihin arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğünü ele alırken, bedenin dijital dünyada nasıl bir anlam kazandığını tartışır. Hayles'e göre, dijitalleşme, bedenin önemini azaltmakta ve bireylerin zihinlerini sanal dünyalara taşımasına olanak tanımaktadır. Bu süreç, bedenin fiziksel sınırlamalarından kurtulma ve bedensiz bir varoluşu mümkün kılma potansiyeline sahiptir. Fukuyama (2003, s. 257) biyoteknolojinin insan doğasını değiştirme potansiyelini ve bunun posthuman bir döneme geçişe neden olabileceğini belirtir. Bu tür bir dönüşüm, etik ve toplumsal normların yeniden değerlendirilmesini gerektirecek ve insan olmanın ne anlama geldiği konusundaki temel soruları gündeme getirecektir. Bedenin ve zihnin bu denli radikal bir şekilde ayrılması hem bireysel hem de toplumsal kimlikler üzerinde derin etkiler yaratacaktır.

İletişim teknolojileriyle biyo-teknolojiler, bedenlerimizi yeniden tasarlamamızın hayati önemdeki araçlarıdır. Bu araçlar, dünyanın her tarafındaki yeni toplumsal ilişkileri somutlaştırır ve hayata geçirirler. Teknolojiler ve bilimsel söylemler, parçalı bir şekilde, kendilerini oluşturan akışkan toplumsal etkileşimlerin formelleştirmeleri, olarak anlaşılabilirler, fakat anlamları hayata geçiren araçlar şeklinde de görülmelidirler (Haraway, 2006, s. 34). Yeni ortaya çıkmaya başlayan tekno-beden insanın biyolojik varlığının en büyük tehdidi olarak belirlemektedir. Tekno-beden, biyolojik sınırlamalardan bağımsız olarak, dijital ve biyoteknolojik müdahalelerle şekillendirilmiş bir varlık haline gelirken, insan bedeninin doğallığını ve bütünlüğünü tehdit eder. Bu süreçte, bedenin doğal sınırları bulanıklaşmakta, hatta tamamen ortadan kalkmaktadır. İletişim ve biyoteknoloji aracılığıyla bedenlerin yeniden tasarlanması, insan doğasını yeniden tanımlamakta ve biyolojik bedenin yerini dijitalleşmiş, yapay olarak geliştirilmiş bedenler almaktadır. Bu durum, toplumsal ve etik boyutlarda derin etkiler yaratmaktadır (Çiftçi, 2019, s. 20). Bu değişim, insan doğasının temel özelliklerini yeniden tanımlarken, bedenin anlamını ve bireyin kendilik algısını da kökten dönüştürmektedir.

Biyoloji ve tıpta kullanılan yeni biyo-fizik araçlar, bilgisayar yazılım ve donanımları, yarı-iletkenler ve mikro-elektronik teknolojilerindeki gelişmeler, bedene müdahalede yeni ve radikal yöntemlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu teknolojilerin bedene müdahale yollarını kolaylaştırması ve yaygınlaştırması, kültürel olarak beden kavramının yeniden şekillenmesine ve beden deneyimlerinin kolektif temsillerinde büyük bir dönüşüm yaşanmasına yol açmıştır. Tekno-beden kavramı, insanların bedeni artık doğrudan değil, müdahale yoluyla, dolaylı bir şekilde hissettiklerine ve biyolojik müdahalelerle bedenin dönüşümüne vurgu yapar. Siborg figürü, genellikle fantastik veya bilim-kurgu ile ilişkilendirilse de Haraway'e göre bilim-kurgu ile gerçek hayat arasındaki sınır giderek belirsizleşmekte; günlük yaşamda tekno-bilimsel uygulamalar artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Estetik operasyonlar, kontak lensler, kalp pilleri, cep telefonları ve kişisel bilgisayarlar gibi teknolojik ekler, insanları siberetik organizmalar, yani siborglar haline getirmektedir (Paker ve Akşit, 2012, s. 557). Siborg ya da siber beden bedeni olmayan bir makine insandır, Dijitalleşmiş bedendir. Zekâları artırılmış, güçlendirilmiş biyoteknoloji veya android bedenler;

metal ve çelikle sağlamlaştırılmış insan formları, ölümsüz mitolojik figürler; hibrit varlıklar, siborglar ve avatarlar gibi ampirik gerçekliğin ötesine geçen tasarımlar, dijital dünyalar ve sanal varlıklar, transhümanizm ve posthümanizmin etik ve politik çelişkilerinin odağında yer almaya başlamıştır (Karataş, 2022, s. 78-79). Transhümanizm, insanın biyolojik sınırlarını aşma ve insanlık durumunu radikal bir şekilde dönüştürme amacı güden bir felsefi ve teknolojik hareket olarak tanımlanır. Dijitalleşme, transhümanist düşüncenin merkezinde yer alan bedensizleşme hedefini mümkün kılan temel unsurlardan biri olarak öne çıkar. Bedensizleşme, insan zihninin dijital ortama aktarılması ya da biyolojik bedenden bağımsız bir varoluşun mümkün kılınması gibi bir gelecek tasarımı ile ilişkilendirilir.

Transhümanizm, insan ötesini bir makine olarak gören bir bakış açısını yüceltir ve mekanize beden artık cinsiyete de ihtiyaç duymayacağı bir geleceği öngörür. Bedensel akışkanlık, bedensizleşmeyi kaçınılmaz kılarak cinsiyet gibi biyolojik ve toplumsal kategorilerin anlamını yitirdiği bir dünyaya işaret etmektedir. Transhümanist felsefenin kurucusu ve The Transhümanist Manifesto'nun yazarı olan Vita-More'a göre Transhümanizmin temel amacı insanın bedensel ve zihinsel sınırlarını aşmaktır. Ona göre Transhümanizm evrimsel dönüşüm içindir ve “biyolojik insan, insan evriminin son aşaması değildir.” (Vita-More 2011) Transhümanistlere göre insan evriminde bir sonraki aşama, “posthuman”dır. Transhümanizm, biyolojik ve fiziksel sınırlamaları aşmayı hedeflerken, insanı siborglaşma ve tanrılaştırma yoluna sokar. Dağdelen’in belirttiği gibi, post-insanlık süreci, insan bilincinin fiziksel bedenin kısıtlamalarından kurtulduğu ve tamamen makine varoluşuna geçiş yaptığı, bedenden arınmışlığa ve ölümsüzlüğe ulaştığı bir Nirvana noktasına götürür (Dağdelen, 2021, s.34). Bu vizyon, transhümanist düşüncenin merkezinde yer alır ve teknolojinin insanı mevcut sınırlamalarının ötesine taşıyarak bedensizleşmeyi mümkün kılacak bir araç olarak algılandığını gösterir.

Bostrom ve Kurzweil gibi transhümanizmin öncüleri, bedensizleşmeyi insanın evrimsel sürecinde bir sonraki aşamaya geçişin zorunlu bir adımı olarak görürler. Bostrom, zihnin dijital ortama aktarılması (mind uploading) fikrinin, insanın ölümsüzlüğe ulaşma çabasının bir ifadesi olduğunu savunur. Kurzweil (2005) ise, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, insan beyninin işlevlerinin bilgisayarlar tarafından kopyalanabileceğini ve bu sayede bedensiz bir varoluşun mümkün olabileceğini öngörür (Bostrom, 2009, s. 345-348). Kurzweil’in geliştirdiği “teknolojik tekillik” kavramı, biyolojik beden ile zihin arasındaki sınırların giderek ortadan kalktığı bir gelecek öngörüsü sunar. Kurzweil’e (2005) göre, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte insan, hastalık, yaşlanma ve hafıza kısıtlamaları gibi sınırlamaların üstesinden gelebilecek ve bu süreçte insanlık, gelişmiş bir versiyonuna geçiş yapacaktır. Bu vizyon, genetik, nanoteknoloji ve robot bilimindeki teknolojik devrimlerle şekillenen bir gelecek tasavvuru olarak ortaya çıkmaktadır. Belki de insan organizması gelişmiş nanoteknoloji, genetik mühendislik, psikofarmakoloji, yaşlanma karşıtı terapiler, bilişsel teknikler, giyilebilir bilgisayarlar ve daha birçok ileri düzeydeki teknoloji sayesinde yeniden tasarlanacaktır (Gözen, 2022, s. 148).

Teknolojik gelişmeler, insanın dijitalleşmesi ve bedensizleşmesi sürecinde yalnızca fiziksel varoluşu dönüştürmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yapıyı da köklü bir şekilde değiştirir. Castells’in (2008) toplumun teknolojik boyutlar dikkate alınmadan anlaşılamayacağını vurgulaması, dijitalleşmenin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir. Dijital teknolojiler, insan yeteneklerini genişletip geliştirme potansiyeline sahip olduğundan, biyolojik ve fiziksel sınırların ötesine geçme arzusu transhümanist düşüncenin temelini oluşturur. Ahmet Dağ, transhümanizmi insanın sınırlarını aşma çabası olarak değerlendirir ve bu çabanın insani ve ahlaki değerler üzerinde derin etkileri olacağını savunur. Ona göre, transhümanizm hastalıklar, yaşlanma ve ölüm gibi olumsuzlukları gidermek için ileri teknolojileri kullanmayı hedefler. Bu süreçte, insanın fiziksel bedenine olan bağımlılığı azaltılarak daha uzun ömürlü ve gelişmiş yeteneklere sahip yarı insan, yarı robot varlıkların ortaya çıkması amaçlanmaktadır (Dağ, 2021, s.135). Hayles’in (1999) belirttiği gibi, dijitalleşme insanları etten arındırılmış bilgi kalıplarına

dönüştürürken, bedenın geçerliliğini yitirebileceği ve saf, bedensiz bir öznellik haline gelebileceği bir geleceği öngörmektedir. Nair (2022) ise biyolojik ve biyolojik olmayan unsurları birleştiren, bedenden ayrılmış zeki bir varlığın insanın mükemmel halefi olarak ortaya çıkabileceğini savunur. Bu öngörüler, transhümanizmin insan doğasını fiziksel ve zihinsel olarak dönüştürme çabasının, dijitalleşme ve bedensizleşme süreçleriyle birleştğinde insanlığın sınırlarını ve özünü sorgulayan önemli bir dönemi işaret ettiğini göstermektedir. Transhümanizmin sunduğu gelecekte, biyoteknolojik müdahalelerle zekâ düzeyinin artırılması ya da biyonik uzuvlar gibi teknolojilerin adil bir şekilde dağıtılmaması toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilir. Ayrıca, dijital avatarların yalnızca belirli bir kesime erişilebilir olması, dijital ayrımcılık ve sosyal adaletsizliğin yeni biçimlerini ortaya çıkarabilir. Bu süreçler bireylere kimliklerini ve toplumsal rollerini yeniden tanımlama fırsatı sunarken, aynı zamanda kimlik krizlerine ve toplumsal yabancılaşmaya da yol açabilir.

Dijitalleşme ve bedensizleşme süreçleri, mahremiyet ve güvenlik gibi temel konuları tartışmaya açmaktadır. Dijital sensörler ve izleme teknolojileri, bireylerin bedenleri ve kişisel verileri hakkında büyük miktarda bilgi toplayarak, bu bilgilerin nasıl kullanıldığına dair ciddi endişelere yol açmaktadır. Dijital dünyada mahremiyetin korunması giderek karmaşık bir hâle gelirken, bireylerin kendilerini bu yeni gerçekliklerde nasıl ifade ettiği ve koruduğu, modern toplumun karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olmaya devam etmektedir. Dijitalleşen beden, ötekini dışlayarak her türlü deneyime kapalı, yalnızca bir kabuk olarak algılanan bir yapıya dönüşmektedir. Oysa ruh ve beden arasındaki ilişki, iç-kabuk ilişkisi gibi basit bir yapıdan çok daha derindir. Dijitalleşme, bedeni bir kabuk olarak ele alarak üzerinde her türlü tasarrufu mümkün görmektedir. Ancak, tıpkı genetiği değiştirilmiş bir tohumun yapısında oluşan arızalar gibi, beden üzerinde yapılan müdahaleler de ruhsal sorunlara yol açabilir. Dijital ortam, bedenın fiziksel varlığını ve öznel derinliğini elinden alarak, sesin pürüzlülüğu, kasların ve kıkırdakların derinliği gibi bedensel özellikleri yok etmektedir. Bu süreç, kapitalist toplumda fetiş-yapımı, şeyleşme ve insaniliğin kaybolması gibi sorunlarla birleşmektedir. Dijital çağın hakimiyetinde beden, küresel görünürlük ve tüketim kültürünün merkezine yerleşmiştir. Tüketim kültürünün dayattığı bu yeni beden algısı, geleneksel beden anlayışını altüst eden postmodern bir yaklaşımla şekillenmektedir. Bu dönemde beden, aidiyet ve kimlik bağlarından sıyrılmış, özgür bir özne olarak kabul edilmektedir. Ancak neoliberal kapitalizmin etkisiyle şekillenen bu yeni birey miti, bedeni yeni hastalıklar, virüsler, salgınlar ve küresel stratejiler karşısında her zamankinden daha savunmasız, yalnız ve müdahaleye açık bir hale getirmiştir. Kendini fark ettirme çabası içinde olan beden, bu süreçte başkalarına karşı duyarsızlaşmakta ve ötekileştirilmektedir. Beden aynı zamanda, iradesinin yazılıma aktarıldığı bir androidleşme sürecine girerek transhümanist bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşümle birlikte beden, hızla dijital ve sanal bir varlığa bürünerek yeni rollerin aracı haline gelmektedir (Çelik, 2022, s. 31). Bu süreç, bedensiz bir bedene geçişi ve bedenselliğin toplumsal niteliğinin kaybolmasını ifade etmektedir.

Dijitalleşme, modern bireyin günlük yaşamını kökten etkileyerek, zıt unsurları bir araya getiren dinamik bir süreç haline gelmiştir. Bauman'ın ifade ettiği "akışkanlık ve belirsizlik," modern toplumların geleneksel katı yapılarını sarsarken, dijitalleşmenin katkısıyla bu dönüşüm daha da hız kazanmıştır. İnsan bedeni, bu süreçte hem dijital dünyada bir yer edinmekte hem de dijitalleşmenin içinde barındırdığı belirsizliği temsil etmektedir. Zaman, mekân, kimlik ve bedenle ilgili yaşanan dönüşümler, iletişimin hem niceliğini hem de niteliğini köklü bir şekilde değiştirmiştir (Çiftçi ve Karakaş, 2019, s. 7). Dijitalleşme ve veri odaklı dünyada beden, bir yandan yüceltilirken diğer yandan hükümsüzleştirilmektedir. Beden, "her şeyin mümkün olduğu" sanal özgürlüklerin etkisiyle, dijital dünyada sürekli bir dönüşüme açık, esnek bir yapıya bürünmektedir (Demir, 2016, s. 510). Baudrillard, "Gerçek artık korunaksızdır ve bizi de enformasyon ve şeffaflığın müstehcenliğinden koruyabilecek hiçbir şey kalmamıştır. Artık bizler gerçeğin aktörleri değil sanalın iki tarafa çalışan ajanlarıyız" (1997, s. 125) diyerek bedenın sanal hale gelmesi,

şeffaflaşması ve nihayetinde bedensiz bir varoluşun mümkün görülmesini ele alır. Ona göre sanallık, gerçeğin yerini almak yerine, gerçeği yeniden yorumlar ve hiper gerçeklik dünyasına işaret eder. Bu durum, bedenin dijitalleşme ile hem yüceltilmesini hem de etkisizleştirilmesini yansıtarak bedensel varoluşun modern teknolojiyle nasıl yeniden tanımlandığını gözler önüne serer. Dijitalleşme, bedensel deneyimleri sanal deneyimlere dönüştürmekle kalmaz; aynı zamanda bedenin fiziksel formunun önemini de azaltır. Giyilebilir teknolojiler, bedene müdahale edilebilir ve değiştirilebilir bir özellik kazandırarak, bireyin benlik algısını da dönüştürmektedir (Demir, 2016, s. 21). Bu tür teknolojiler, bedeni yalnızca biyolojik bir nesne olarak değil, toplumsal normlar ve bireysel müdahalelerle yeniden şekillenen bir yapı olarak ele alır. Bedene yönelik müdahaleler üzerine tartışmalar, bedenin toplumsal etkileşimlerin dışında var olan bir nesne olmadığı gerçeği üzerine kuruludur. İnsan bedeni, toplumsal deneyimlerin ve ait olduğu toplumun normlarının bir ürünü olarak sürekli değişim geçirmektedir. Günümüzde insan bedeni, kendine özgü doğasından ve biyolojik bütünlüğünden uzaklaşarak, makinelerden diyetlere kadar geniş bir yelpazede bilim ve teknolojinin müdahalelerine maruz kalmaktadır. Bu dönüşüm, bedenin fiziksel, sosyal ve kültürel anlamını yeniden tanımlarken, bireyin kendilik algısını da köklü bir şekilde değiştirmektedir.

Postman'ın "Teknopoli" kavramı, teknolojinin hâkim olduğu yeni toplumu ve teknolojinin tanrılaşmasını açıklar. Han'ın "pürüzsüzün dünyası" kavramı ise dijitalleşmenin bedeni şeffaflaştırarak bedensizleşmeye yol açtığını ifade eder. Teknopoli'de yaşayanlar arasında kendini en rahat hissedenler, teknolojik gelişmelerin insanlık için en büyük zafer olduğuna ve bu ilerlemelerin tüm büyük sorunlarımızı çözebileceğine inananlardır. Bu kişiler ayrıca, sürekli ve sınırsız enformasyon üretimi ve yayılımının, daha fazla özgürlük, yaratıcılık ve iç huzur getireceğine dair sarsılmaz bir inanç taşırlar (Postman, 1993, s. 71). Teknolojinin ortaya çıkardığı dijital beden ya da bedensizleşen beden her tür olumsuzluğu dışlayıcı tekniklerle ve düşüncelerle birlikte ele alınmaktadır. Han'ın "pürüzsüzün dünyası" kavramıyla da ifade ettiği dünya içinde acının, yaranın, kabahatin olmadığı kuliner (lezzetle ilgili) bir dünyadır, saf pozitifliğin dünyasıdır" (Han, 2018, s. 9). Han nesnenin kökenine yönelik olarak ele aldığı obje kelimesinin etimolojisinde yerinde yaptığı vurguyla kelimenin kökeninin laince "obicere" fiilinden geldiğini ve bunun da benim karşıma yerleşen buna karşı çıkan direnen bir karşıt olduğunu ifade ederek bu karşıtlığın kendi içinde bir ötekisini barındırdığı için olumsuzluğu kendi içinde taşımaktadır. Nesnenin anlamı, her zaman bir ötekiyle kurduğu ilişki içinde şekillenir. Ne var ki, günümüz algısının karakteristik özelliği, bu karşıtın -yani onu tamamlayan ya da konumlandıran ötekinin-yokluğudur. Dünya karşıtlığın negatifliğini giderek daha fazla yitmektedir. Dijital düzen yersel düzene terstir. Bu durum özellikle beden söz konusu olduğunda kendi karşıtını var eden değil kendi karşıtını yok ederek bedeni düzleştirmekte ve şeffaflaştırmaktadır. Bedenler şeffaflaşarak ağırlıklarını kaybetmekte artan bir biçimde bedensizleşmeye neden olmaktadır. Ona göre dijital nesnelere obicere değildir (Han, 2023, s. 49-51). Beden de kendini ötekisini ve karşıtını üretmekten yoksun akışkan formsuz bir biçimdedir. Bedenler artık tanınabilir farklılıklar üzerinden değil ki cinsiyetlerin akışkan hâle gelmesi de dâhil benzerlikler üzerinden tanımlanamayacak ve tanınmayacak bir aidiyetsizlik ortaya çıkarmaktadır. Han'ın "Nicelenmiş Kendilik" adını verdiği beden, kontrol ve gözetim ekranına dönüşmüştür, ağ toplumunda, dijital ağ bedeni de 'ağ'laştırmıştır (Han, 2018, s. 15). Bu dönüşüm, bedenin sadece biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp dijital dünyada izlenebilir ve ölçülebilir bir nesne haline gelmesine işaret eder.

Bedenin sınırlarından kurtulma, zihnin bedensel engellerden bağımsız olarak en uzak noktalara ulaşabilmesinin nihai aşamasıdır. Bu süreç, zihnin bilgisayarlara aktarılmasıyla biyolojik ve fiziksel dünyadan tamamen koparak siber uzayda sonsuz bir varoluşu mümkün kılabilir (Geraci, 2010, s. 24). Bugünün koşullarında bedensizleşme VR'ın sanal dünyası ile mümkün hâle gelmiştir. "Cildinizin görünümünü değiştirmekten daha etkili bir moda ifadesi düşünemiyorum" şeklindeki sözler, 2017'de MIT'in Dijital Teknoloji Deneyimi, İnovasyon ve Geliştirme'deki

Vatikan Medya Laboratuvarı'nda tanıtılan “DuoSkin” için estetik ve işlevselliğin birleşimini vurgulayan bir geliştiriciye aittir. Bu moda anlayışı, elektronik cihazlarla entegre olan ve vücut ısısına göre değişim gösterebilen geçici dövmeler üzerine odaklanmaktadır (Karakaş, 2019, s. 71). Bedenin dijitalleşme süreci sadece sanal dünyada değil, fiziksel dünyada da yeni ifade biçimleri yaratmaktadır. DuoSkin gibi yenilikler, bedenin teknolojiyle olan entegrasyonunu ve bedenin estetik anlayışının teknoloji aracılığıyla nasıl dönüştüğünü göstermektedir. Bu tür gelişmeler, bedenin geleneksel sınırlarını aşarak yeni anlamlar kazanmasına ve bireylerin kimliklerini yeniden tanımlamalarına olanak tanır. Bedenin estetik ve teknolojik müdahalelerle sürekli değiştirilebilir hâle gelmesi, bireylerin bedenlerine yabancılaşmasına ve bir beden krizine yol açabilir. Modern toplumda bedenin karşı karşıya olduğu bu kriz, sadece teknolojik yeniliklerle değil, aynı zamanda bireylerin kimlik ve benlik algılarıyla da derinden ilişkilidir. Han’a göre de beden bugün bir krizin içinde bulunmaktadır. Sadece pornografik uzuvlara ayrılmamıştır, aynı zamanda dijital data kümelerine de bölünmüştür. Hayatın ölçülebileceği ve nicelendirilebileceği inancı bütün bir dijital çağı yönetmektedir. “Beden, bedenle ilişkili bütün datayı yakalayan dijital sensörlerle donatılmıştır.” (Han, 2020, s. 15). Han’ın bu tespiti modern toplumda bedenin nasıl kontrol ve gözetim altında tutulduğunu, dijital teknolojilerle nasıl parçalara ayrıldığını ve datalara indirgenildiğini vurgulamaktadır. Bedenin dijitalleşmesi, sadece fiziksel sınırların aşılması anlamına gelmez, aynı zamanda bireylerin mahremiyet ve özerkliklerinin de sorgulanmasına yol açar. Dijital sensörler ve izleme teknolojileri, bedeni sürekli izlenebilir ve ölçülebilir kılarak, bireylerin bedenlerine dair algılarını ve deneyimlerini derinden etkiler. Bu durum, bireylerin bedenlerini sadece fiziksel varlıklar olarak değil, aynı zamanda dijital verilerden oluşan varlıklar olarak görmelerine neden olur. Sonuç olarak, dijital ve fiziksel dünya arasındaki sınırların bulanıklaşması, kimliklerin esnek ve akışkan hâle gelmesine neden olurken, teknolojik ve biyoteknolojik müdahaleler bedenin anlamını yeniden tanımlamaktadır. Bu süreç, bedensizleşen bedenlerin ortaya çıkışıyla, insan bedeninin dijital ve sanal bir varlığa dönüşmesine yol açmaktadır. Bedensizleşme, dijitalleşme çağında kimlik inşasının dinamiklerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir ve modern toplumun karşılaştığı en önemli zorluklardan biri olarak karşımıza çıkar.

Sonuç

Dijitalleşme, iletişim ve biyo-teknolojiler aracılığıyla beden ve kimlik algımızı kökten dönüştürmektedir. Bedenin fiziksel sınırlamalarını aşan, dijital ve biyoteknolojik müdahalelerle şekillenen tekno-beden kavramı, insan doğasının ve bedenin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Bu süreçte, bedenin doğal sınırları bulanıklaşmakta, hatta tamamen ortadan kalkmaktadır. Dijitalleşmenin getirdiği bedensizleşme olgusu, bireylerin fiziksel bedenlerinden bağımsız olarak dijital dünyada varlıklarını sürdürebilmelerini ifade etmektedir. Sanal dünyalarda oluşturulan avatarlar, bireylerin dijital kimliklerini temsil etmekte ve gerçek dünyadaki toplumsal normlardan bağımsız bir kendilik inşasına olanak tanımaktadır.

Dijitalleşme süreci, bireylerin bedensel deneyimlerini sanal deneyimlere dönüştürerek bedenin fiziksel formunun önemini azaltmaktadır. Bu dönüşüm, kimliklerin fiziksel bedenden bağımsızlaşarak daha esnek ve akışkan bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır. Giddens’in yapılanma teorisi, Bauman’ın akışkan modernite kavramı, Han’ın “Nicelenmiş Kendilik” yaklaşımı ve Postman’ın “Teknopoli” kavramı, dijitalleşmenin beden ve kimlik üzerindeki etkilerini anlamak için önemli teorik çerçeveler sunmaktadır. Dijital kimlikler, bireylerin kendilerini fiziksel varlıklarından bağımsız biçimde ifade etmelerini sağlamakla birlikte, kimlik algısında derin dönüşümler yaratmaktadır. Ayrıca, dijital sensörler ve izleme teknolojileri bedeni sürekli izlenebilir ve ölçülebilir bir varlık haline getirerek bireylerin bedenlerine dair algılarını dönüştürmektedir. Bu durum, bedeni sadece fiziksel bir varlık olmaktan çıkarıp aynı zamanda dijital verilerden oluşan bir kimlik olarak yeniden tanımlamaktadır.

Modern insan, somut bir bedene sahip olmasına rağmen, belirli bir çözünürlüğe sahip, esnek ve sonsuz bir kimlik içinde çözülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, o sürekli yeniden şekillendirilen bir projenin parçasıdır. Dijitalleşme, bedeni “hiçbir yerde olamama” haliyle bir yok beden derecesine düşürerek insanı bedensiz, dijital bir “kuru bilgisayar tıkrıtısına” dönüştürmektedir. Dünyamız, bir zamanların ‘beden toplumu’ndan; her türlü manipülasyona açık, formsuz, muhtevassız ve bedensizleşmiş bir topluma doğru hızla evrilmektedir. Modernite ile birlikte kendi köklerinden koparılan beden, rizomatik ve köksüz bir formasyona dönüşmektedir.

Geleneksel analog kültürden, beden dahil her şeyin çözünürlük değeri taşıdığı dijitalleşme çağına geçilmiştir. Varlığın hayal edilen her biçimi alabilmesiyle ilişkilendirilen bu yeni evre, yerleşik hayata geçmiş bedenın göçebeleşmesine, yersizleşmesine ve nihayetinde bedensizleşmesine yol açmaktadır (Demir, 2022, s. 39). Bu süreçte beden, kolayca “imal edilebilir” dijital bir veriye indirgenmiş ve herhangi bir aidiyet fikrine tamamen karşı bir kimlik kazanmıştır. Metaların dünyasında değişim değeri esas hâle gelmiş, kolayca seçilip değiştirilebilir olmak en temel ilke olmuştur. Dijitalleşen ve bedensizleşen beden, mahremiyetin aşındığı, hızla tüketilen ve pürüzsüzleşerek pornografik bir imgeye dönüşen bir alan yaratmıştır.

Bedensizleşme, sadece dijitalleşmenin değil, modernitenin beden anlayışında yarattığı köklü dönüşümlerin bir sonucudur. Modernizm, beden ve toplumu yeniden inşa etme iddiasıyla, beden üzerinden geçmiş-gelecek, sağlık-hastalık, güzellik-çirkinlik gibi dikotomiler yaratarak hem kendi hikayesini hem de insanlığın tarihsel anlatılarını şekillendirmiştir. Elias’ın uygarlaşma sürecinde bedenın toplumsal normlara dönüştüğüne dair tespitleri, bu sürecin biyolojik özellikleri aşarak toplumsal bir proje haline geldiğini göstermektedir. Merleau-Ponty ise bedenın yalnızca tarihsel bir fikir olmadığını, aynı zamanda algısal ve somatik bir olasılıklar dizisi olduğunu vurgulamaktadır. Beden, varlığımızın dünyadaki somut temsili ve algılarımızın merkezi olarak, modernitenin dayattığı akıl-beden ayrımını aşan bir bütünlük sunar. Ancak, tıbbileşmiş, genetik sırları ifşa edilmiş, siborglaşmış ve yapay zekâ algoritmalarına kodlanmış bu beden, modernitenin ve dijitalleşmenin çelişkili mirası olarak post-human bir varoluşa evrilme eşiğindedir. Bu dönüşüm, bedeni tarihsel ve toplumsal bağlamından kopararak, hem algısal hem de somatik kökenlerinden uzaklaşan, adeta bir “imkânsızlık alanı” haline getirmiştir. Bedensizleşme, bu nedenle, yalnızca teknolojik bir fenomen değil, aynı zamanda modernitenin insanı ve toplumu yeniden kurgulama girişiminin nihai sonucudur.

Beden, artık öznenin kendini içinde yeniden ürettiği bir atölye olmaktan çıkmıştır. Geçmişte beden, bireyin kimliğini, kişiliğini ve varoluşunu şekillendirdiği, deneyimlerini ve duygularını somutlaştırdığı bir alan olarak görülmekteydi. Bu durum, bedeni bir “hapishane” olarak tanımlamayı mümkün kılardı; çünkü beden, bireyin varoluşunu sınırlandıran bir çerçeve olarak kabul edilirdi. Ancak günümüzde, beden moda ve dijital teknolojiler aracılığıyla sürekli olarak yeniden tanımlanmakta ve biçimlendirilmektedir. Moda endüstrisi, bedenın estetik ve kültürel anlamlarını sürekli yeniden yazarken; dijitalleşme ve sanal gerçeklikler, bedenın fiziksel varlığını aşarak yeni ifade biçimlerine dönüşmesine olanak tanımaktadır. Böylece beden, sabit ve sınırlayıcı bir yapı olmaktan çıkmış, sürekli değişen ve yeniden şekillenen dinamik bir varoluş alanı haline gelmiştir. Bu değişkenlik, bedenselliğin sabit bir formu kabul etmemesi ve bedenın varoluşsal anlamını belirsizleştirmesiyle, bedenselliğin sonunu işaret etmektedir. Bedenin bu kaybı, aynı zamanda onun hafıza olma özelliğini ve kayıt tutma biçimlerini yapay, şeffaf bir nesneye indirgemektedir. Şeffaflaşan toplumda her şey, ifşa edilmiş, çıplaklaştırılmış ve tüketilmeye hazır hale getirilmiştir. Beden, tüm sırlarından arındırılarak kusurları ve güzellikleriyle mahremiyet alanı olmaktan çıkmış, bireylerin istediği biçimde müdahale ettiği, pürüzsüz hale getirmeyi amaçladığı bir manipülasyon sahasına dönüşmüştür. Ancak, bu dönüşüm trajik bir kopuşu da beraberinde getirmektedir. Sürekli yenilenebilen beden imgesi, bir daha geri getirilemeyecek bir bütünlük kaybını ve dağılmayı simgelemektedir.

Sonuç olarak, dijitalleşme çağının bedensizleşme süreci, bedenün özünü ve kimliğini kaybetme riskini taşıırken, aynı zamanda bireylerin kendilerini yeniden tanımlamalarına yönelik yeni fırsatlar da sunmaktadır. Bu paradoksal durum, modern toplumda bedenün karşı karşıya olduğu temel sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Teknolojik ve biyoteknolojik müdahaleler, toplumsal ilişkileri ve bireysel kimlikleri yeniden şekillendirirken, insan bedenünün geleceğine dair önemli soru işaretleri yaratmaktadır. Dijitalleşmenin bedensel ve kimliksel dönüşümler üzerindeki etkileri, gelecekteki toplumsal yapılar ve bireysel deneyimler açısından önemli bir araştırma alanı olmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Baudrillard, J. (1997). *Fragments: Cool memories III, 1990-1995*. Verso Books.
- Bauman, Z. (2001). *The individualized society*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2018). *Akışkan modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). Can yayınları.
- Breton, D. (2018). *Yüz üzerine antropolojik bir deneme* (O. Türkay, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bostrom, N. (2003). *The Transhumanist FAQ: A general introduction (Version 2.1)*. World Transhumanist Association. <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>
- Castells, M. (2008). *Enformasyon toplumu: Ekonomi, toplum ve kültür: Ağ toplumunun yükselişi* (E. Kılıç, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, C. (2022). Can'dan 'ten'e 'beden'in sembolik dönüşümü; şehrin ve bedenün ötesi. *Düşünen Şehir Dergisi*, (17), 21-35.
- Çiftçi, A., & Karakaş, Y. (2019). Dijitalleşen zamanın izdüşümünde: Kimliğin, bedenün ve iletişimin dönüşümü. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 10(37), 7-29. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2019.2.001.x>
- Dağ, A. (2020). *Transbümanizm: İnsan ve dünyanın dönüşümü*. Elis Yayınları.
- Dağdelen, C. (2021). *Post-büman transbümanizm hareketinden postbümanizme*. Tilsım Yayınevi.
- Demir, S. T. (2016). Dijital aşklar: Sanallık ve gerçeklik arasında bedenün, mekânın ve iletişimin tasarımı. *TRTakademi*, 1(2), 510-527.
- Demir, T. (2018). Kutsaldan sekülere değişen beden algısı. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(20), 311-325.
- Demir, S. T. (2022). *Ten medeniyeti*. Açılım Kitap.
- Descartes, R. (2013). *Metafizik üzerine düşünceler* (Ç. Dürüşken, Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Erdoğan, D. (2013). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* [Yüksek Lisans Ödevi]. https://www.academia.edu/5800814/Toplumsal_Cinsiyet_ve_Iktidar
- Esenyel, M. Z. (2016). *Fenomenolojide beden problemi: Husserl, Sartre ve Merleau-Ponty* (Tez No. 445177) [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü* (F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Fukuyama, F. (2003). *İnsan ötesi geleceğimizi: Biyoteknoloji devriminin sonuçları* (Ç. A. Fromm, Çev.). ODTÜ Yayıncılık.
- Geraci, R. (2010). *Apocalyptic AI: Visions of heaven in robotics, artificial intelligence, and virtual reality*. Oxford University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel & C. Güzel, Haz.). Ayraç Yayınevi.

- Gözen, H., Edman, T. B., Arıkan, A., Dağ, Ü., Dülger, O., & Güdücü, B. (2022). Bir klonun günlüğünden: Posthümanizm, transhümanizm, distopya ve 'beni asla bırakma'. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 144-160. <https://doi.org/10.32600/huefd.707275>
- Grosz, E. (1994). *Volatile bodies: Toward a corporal feminism*, Indiana University Press.
- Habermas, J. (2003). *İnsan doğasının geleceği* (K. H. Ökten, Çev.). Everest Yayınları.
- Han, B. C. (2018). *Şeffaflık toplumu* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Han, B. C. (2020). *Güçeli kurtarmak* (K. Filiz, Çev.). İnsan Yayınları.
- Han, B. C. (2023). *Ötekini koymak* (M. Özdemir, Çev.). Ketebe Yayınları.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs and women the reinvention of nature*. Routledge.
- Haraway, D. (2006). *Siborg manifestosu, geç yirminci yüzyılda bilim, teknoloji ve sosyalist-feminizm* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Hayles, N. K. (1999). *How we became posthuman: Virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*. University of Chicago Press.
- Karakaş, Y. (2019). *Dijitalleşmenin modern gündelik hayata yansımaları ve hikikomori örneği* (Tez No. 580635) [Yüksek lisans tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kurzweil, R. (2005). *The singularity is near, when humans transcend biology*. Penguin.
- Nair, L. R. (2022). The techno-cultural übermensch: Hybridity and disembodied subjectivity in the posthuman age. *AGATHOS*, 13(1), 29-40.
- Okumuş, E. (2011). Bedene müdahalenin sosyolojisi. İçinde K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi* (ss. 45-63). Açılım Yayınları.
- Paker, K. O., & Akşit, O. O. (2012). Popüler kültürde beden dönüşümü ve tekno-bilimsel güzelliğin inşası. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), 553-571.
- Postman, N. (1993). *Technopoly*. Vintage Books.
- Smith, A. D. (2013). Algının teni: Merleau-Ponty ve Husserl (S. Öztekin, Çev.). *Felsefeologos*, 51(4), 41-59.
- Topuz, T. M. (2022). Kendimizi tasarlamamız mümkün mü?. *Mercado*, (4), 182-187. <https://www.studiomercado.com/product-page/özgürleşen-beden-dijital-edisyon-4>
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- Turner, B. S. (2020). Beden ve toplum: Sosyal teoride arayışlar (İ. Kaya & M. B. Bulut, Çev.). İçinde İ. Kaya (Ed.), *Logos'a karşılık iyinin ve kötünün ötesinde*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Turner, B. S. (2020). *Beden ve toplum: Sosyal teoride arayışlar* (İ. Kaya & M. B. Bulut, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vita-More, N. (2009, February 5). *Introduction to H+: Transhumanism answers its critics*. Metanexus. <http://www.metanexus.net/essay/introduction-h-transhumanism-answers-its-critics>